

Lähteet

- ADLER, ASTRID 2019: Sprachstatistik in Deutschland. – *Deutsche Sprache* 47 s. 197–219.
- AINIALA, TERHI – SAARELMA, MINNA – SJÖBLOM, PAULA 2008: *Nimistöntutkimuksen perusteet*. Tietolipas 221. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- BACKHAUS, PETER 2006: Multilingualism in Tokyo. A look into the linguistic landscape. – *International Journal of Multilingualism* 3 s. 52–66.
- EDELMAN, LOULOU 2009: What's in a name? Classification of proper names by language. – Elana Shohamy & Durk Gorter (toim.), *Linguistic landscape. Expanding the scenery* s. 141–154. Lontoo: Routledge.
- KARLSSON, FRED 2017: *Suomen kielet 1917–2017*. Turku: Lingsoft.
- KOSKINEN, KAISA 2013: Turistina Hervannan kielimaisemassa. Käännettyyden jäljillä. – Kaisa Koskinen (toim.), *Tulkattu Tampere* s. 313–334. Tampere: Tampere University Press.
- LAITINEN, MIKKO 2014: 630 kilometers by bicycle. Observations of English in urban and rural Finland. – *International Journal of the Sociology of Language* 228 s. 55–77.
- MOSHNIKOV, ILIA 2016: Karjalankieliset verkkosivut virtuaalisena kielimaisemana. – *Lähivertailuja* 26 s. 282–310.
- PUZEY, GYU 2016: Linguistic landscapes. – Carole Hough (toim.), *Oxford handbook of names and naming* s. 395–411. Oxford: Oxford University Press.
- SCOLLON, RON – SCOLLON, SUZIE WONG 2003: *Discourses in place. Language in the material world*. Lontoo: Routledge.
- SPOLSKY, BERNARD 2009: Prolegomena to a sociolinguistic theory of public signage. – Elana Shohamy & Durk Gorter (toim.), *Linguistic landscape. Expanding the scenery* s. 25–39. New York: Routledge.
- SYRJÄLÄ, VÄINÖ 2017: Naming businesses – in the context of bilingual Finnish cityscapes. – Terhi Ainiala & Jan-Ola Östman (toim.), *Socio-onomastics. The pragmatics of names* s. 183–202. Amsterdam: John Benjamins.
- WESSMAN, KUKKA-MAARIA – KOLEHMAINEN, LEENA 2019: Monikielisyyttä ja muuttoliikkeen jälkiä. Aika- ja kielikerrostumat Varkauden hautausmaiden nimimaisemissa. – *Sananjalka* 61 s. 104–129. <https://doi.org/10.30673/sja.80143>.

Keskustelututkijoiden kooste vuoronalkuisista partikkeleista

John Heritage & Marja-Leena Sorjonen (toim.): *Between turn and sequence. Turn-initial particles across languages*. Studies in Language and Social Interaction 31. Amsterdam: John Benjamins 2018. 487 s. ISBN 978-90-272-0048-8.

Partikkelit ovat eräs kielitieteen klassisista tutkimuskohteista, kaiketi niiden

määrittelyn haasteellisuuden ja käytön monipuolisuuden vuoksi. Arvioitava kokoomateos rajaa tarkastelunsa kohteeksi keskustelupuheen partikkelit. Teoksen nimeen ei ole poimittu yhtään partikkelia, mutta siinä on esitetty rajaus esiintymispaikasta: huomio on kohdistettu vuoronalkuisiin partikkeleihin. Otsikossa viitataan myös siihen, että partikkelien

vaikutusala voi olla yksittäistä puheen-
vuoroa laajempi: yksittäinen partikkeli
voi jäsentää pidempiä keskustelun sek-
venssejä.

Sisältö on ryhmitelty kolmeen osioon:
sekvenssin aloituksiin, episteemiseen ase-
moitumiseen sekä (vierusparia laajem-
pien) sekvenssien hallintaan. Nimek-
keessä mainitut vuoron ja sekvenssin ta-
sot eivät siis ole pohjana tälle kolmijaolle,
mikä onkin luonnollista, sillä tietty par-
tikkeli saattaa jäsentää sekä vuoroa että
ympäröivää keskustelua.

Teoksessa on 14 artikkelia, joista jokai-
sessa tarkastellaan eri kieltä. Kielet sijoit-
tuvat Eurooppaan, Amerikkaan, Aasiaan
sekä Australiaan. Artikkelit ovat satoa
vuoden 2014 ICCA-konferenssista (*Inter-
national conference for conversation
analysis*), joka pidettiin UCLassa Yh-
dysvalloissa. Kirjoittajat ovat pitkän lin-
jan keskusteluntutkijoita, samoin kuin
toimittajat John Heritage ja Marja-Leena
Sorjonen, jotka ovat myös laatineet katta-
van johdantoluvun.

Johdannossa keskitytään määrittele-
mään keskeiset käsitteet eli vuoro ja dis-
kurssipartikkeli sekä jälkimmäisen lähi-
käsitteet. Ensin määritellään keskustelu-
puheen vuoro. Toimittajat muistuttavat,
että vuoroa voi edeltää valmisteleva toi-
minta, kuten sisäänhengitys, äänen sel-
vittely sekä näiden jälkeen sellainen aines,
joka ei vielä ole osa alkavaa syntaktista
kokonaisuutta mutta kylläkin osa prosodi-
sta yksikköä. Tämä muu aines voi usein
olla partikkeli, joka siis avaa tietä vuo-
rolle.

Määritelmäosiosta on verratonta apua
erityisesti diskurssipartikkelin käsitteestä
kiinnostuneille, sillä terminologia on tut-
kimuskirjallisuudessa varsin kirjavaa;
käytössä on esimerkiksi *diskurssinmerkkit-
sin*, *diskurssipartikkeli* ja *pragmaattinen
partikkeli*. Johdannossa (s. 3) siteerataan
Schourupin (1999) määritelmää *diskurs-
sinmerkkitsemelle*: kyse on konnektorimai-
sista mutta vain löyhästi lauserakentee-

seen liittyvistä aineksista. Tähän monia
näkökulmia koostavaan määritelmään
otetaan jonkin verran etäisyyttä ja keski-
tetään huomio teoksen nimen mukaisesti
diskurssipartikkeleihin. Merkitsin (*mar-
ker*) voi viitata laajempaan yksikköön, ja
se on lähtökohtaisesti funktionaalinen,
kun taas partikkeli on kielitieteellinen kä-
site, joka rajaa ulkopuolelleen muihin kie-
liopillisiin kategorioihin kuuluvat keinot
jäsentää kielenkäyttöä.

Teoksessa käytetään yhtenäisesti ter-
miä vuoronalkuinen partikkeli (*turn-
initial particle*). Teoksen lukuja yhdis-
tävänä viitekehyksenä on keskustelun-
tutkimus, mutta teoksessa hyödynne-
tään myös funktionaalista kielitiedettä
sekä konstruktiokielioppia. Artikkeleita
yhdistää semasiologinen eli muodosta
merkitykseen etenevä tarkastelutapa. Sitä
voinee pitää nimenomaan lingvistien har-
joittamalle keskusteluntutkimukselle lei-
mallisena näkökulmana. Se on tavallaan
käänteinen näkökulma sosiologisemmin
painottuneelle keskusteluntutkimukselle,
jossa lähdetään monesti liikkeelle sosiaa-
lisesta toiminnasta ja edetään sen toteu-
tumistapoihin eli kuvataan jonkin funk-
tion toteuttavia muotoja.

Johdannossa nostetaan esiin jo otsi-
kossa mainittu teema: kieltenvälinen ver-
tailu. Se näkyy teoksen artikkeleissa hyvin
eri tavoin. Osa artikkeleista vertaa omaa
kohdettaan englannin kielestä saatuihin
tutkimustuloksiin, osa antaa vain viit-
teitä vertailun mahdollisuudesta. Mukana
on myös kolme artikkelia jo aikaisem-
min huomiota saaneesta kielirajat ylittä-
västä *nu, nã* -partikkeliperheestä (Auer &
Maschler toim. 2016), mutta ne eivät kes-
kustele teoksessa keskenään. Muut artik-
kelit jättävät kieltenvälisen vertailun joko
tietoisesti tai ilman perustelua mainitse-
matta ja keskittyvät yhden kielen eri ai-
nosten vertailuun. Tällöin vertaileva nä-
kökulma löytyy siis kielen sisältä.¹ En näe

1. Kieltenvälisen vertailun poissaolo ei merkit-

eriävissä tarkastelutavoissa ongelmaa, mutta haluan tuoda esiin seikan, joka voi kiinnostaa monia lukijoita: teoksessa on myös kieltenvälistä vertailua, vaikka se ei nouse esiin artikkeleiden otsikoissa.

Teoksen sisältö

Teoksen kolmesta osiosta ensimmäisessä on viisi artikkelia sekvenssin aloituksesta. Koosteena koko osiolle toimii viimeisenä tuleva katsaus englannin *oh-ja well*-partikkeleihin. Heritagen laatima luku luo yleiskuvaa vuoronalkuisten partikkeleiden ominaisuuksista; siinä missä *oh* on esimerkki anaforisesta viittaus-suhteesta, *well* on vastakkainen tapaus, koska se enteilee jotain puhujan tulevasta aikeista. Tämä luku antaa siis viitepohjaa sille, mitä tyyppisiä vuoronalkuisten partikkelien joukosta voidaan karkeasti kategorisoida. Muut luvut keskittyvät hienojakoisempaan pohdintaan yksittäisistä tai lähimerkityksisistä partikkeleista. Esimerkiksi Galina Bolden esittelee venäjän *nu*-alkuisten vastausvuorojen tyyppisiä, jotka ottavat jollakin tavalla etäisyyttä edeltävään kysymykseen. Osion muut artikkelit erittelevät omista lähtökohdistaan espanjan partikkeleita *bueno, pues* sekä *bueno pues* (Chase Wesley Raymond), korean partikkeleita *kulssey ja kulenikka* (Stephanie Hyeri Kim) sekä garrwan partikkelia *ngala* (Ilana Mushin).

Teoksen toisen osion otsikko ”Episodic and related issues” lienee tarkoituksella väljä, sillä sen viisi artikkelia tarkastelevat hyvin monenlaisia tiedon, hierarkian ja kasvojen säilyttämisen ilmiöitä. Esimerkkipariksi voidaan valita Matylda Weidnerin tutkimus puolan *no*-partikkelista, joka vastauskäytössään korostaa puhujan näkemystä, ja Makoto Hayashin ja Kaoru Hayanon tutkimus ja-

panin *a- ja eh*-partikkeleista, jotka ilmaisevat keskustelun jonkinasteista suunnan muutosta. Weidner tarkastelee sitä, missä määrin *no*-vuoro ilmaisee puhujan episteemistä auktoriteettia. Hayashin ja Hayanon luku puolestaan käsittelee sitä, miten *a-* tai *eh*-partikkelin avulla asemoidutaan samalle tai eriävälle kannalle puhekumppanin kanssa. Kirjoituksessa ei oteta kantaa episteemiseen auktoriteettiuteen vaan pohditaan affiliaation toteutustapoja.

Toinen osio poikkeaa muista siinä, että tarkasteluun on valittu vain tietyissä, tarkkaan rajatuissa ympäristöissä esiintyvää käyttöä, kuten osion viimeinen artikkeli osoittaa. Siinä Leelo Keevallik tarkastelee viron *no*-partikkelia sen ilmaisesta myöntymistä edeltävän kieltäytymisen jälkeen. Partikkeli osoittaa siis puhujan asenteen muutosta vastapuolen toiminnan, esimerkiksi sinnikkään pyytelyn, lopputuloksena. Tutkimukseen sisältyy niin episteemisen asemoitumisen, roolien hierarkkisuuden kuin kasvojen säilyttämisen tarkastelu.

Sekvenssin hallintaa (*sequence management*) käsittelevään viimeiseen osioon sijoitetut luvut tarkastelevat partikkeleita, joilla ilmaistaan keskustelun toimintalinjojen välisiä suhteita eli joko poiketaan edeltävältä tai palataan aikaisemmin aloitetulle toimintalinjalle. Lorenza Mondada tarkastelee ranskan *voilà*-partikkelia sekvenssien lopetuksissa, Andrea Golato puolestaan saksan *naja*-partikkelia osoittamassa paluuta aiempaan toimintalinjaan. Aiemmassa tutkimuksessa *naja* on todettu välineeksi, jolla osoitetaan erimielisyyttä, mutta Golato tuo esiin toisen käyttötavan: jos edellä on poikettu keskustelun linjalta, voi *naja* ilmaista linjalle paluuta. Anna Lindströmin sekä Trine Heinemannin ja Jakob Steensigin artikkeleissa tarkastellaan sitä, kuinka vuoro merkitään poikkeamaksi edeltävästä toimintalinjasta. Lindströmillä fokuksessa on ruotsin vuoronalkuinen ja prosodisesti sidottu *okej*-partikkeli, Heinemannilla ja

---

se viitteiden poissaoloa. Kaikki kirjoittajat täydentävät havaintojaan paikoin myös muista kielistä saaduilla tuloksilla.

Steensigillä taas tanskan *altså* vuoronalkuisena.

Prosodian osuus tulkinassa

Keskusteluntutkimuksessa tunnustetaan prosodian merkitys tulkinan muodostumisessa ja prosodian kuvauksen tarpeellisuus analyysissä. Vuoron alku on aikaisemmin havaittu kohdaksi, jossa prosodian keinoin voidaan luoda sekvenssin rajoja (esim. Couper-Kuhlen 2004). Koska partikkelit ovat lyhyitä aineksia, joiden merkitys samassakin asemassa (esim. vuoron alussa) voi vaihdella prosodisen kehyksen mukaan, prosodian tarkastelu voisi näkyä teoksessa vahvemmin. Joissain artikkeleissa se on kuitenkin huomioitu systemaattisesti. Esimerkiksi Ruey-Jiuan Regina Wu osoittaa, että mandariinikiinan *aiyou*-partikkelin kahden käyttötavan – edellä sanotun vastaanotto yllättävänä tietona vs. alkavan vuoron merkintä uudeksi ja huomionarvoiseksi tiedoksi – eriytyneen myös prosodisesti. Jos taaksepäin viittaava *aiyou* esiintyy vuoron alussa, se on prosodisesti erillinen yksikkö. Eteenpäin viittaavat tapaukset näyttävät olevan prosodisesti sidottuja muuhun vuoroon. Lindström on puolestaan ottanut tarkasteluun ainoastaan prosodisesti samaan yksikköön sidottuja vuoronalkuisia *okej*-tapauksia ruotsinkielisestä keskustelusta. Tällainen *okej*-alkuinen vuoro tulkitaan niin, että puhuja on vastaanottanut puhe-kumppanin selonteon muttei ota lainkaan kantaa siihen, onko sen sisältö hänestä paikkansa pitävä. Kuten Lindström toteaa, toisenlaisissa prosodisissa kehyksissä tämä merkitystehtävä ei välttämättä toteudu. Toisella tavoin prosodia on huomioitu Golaton laatimassa luvussa. Tutkimusprosessin aikana hän kertoo aluksi rajanneensa aineistonsa niin, että saksan itsenäiset ja vuoroon prosodisesti sulautuneet *naja*-partikkelit olivat omina ryhminään. Analyysissa hän ei kuitenkaan

havainnut esiintymien väliltä funktionaalisia eroja, minkä seurauksena hän päätti luopua alkuperäisestä kahtiajaosta. Aina prosodia ei siis ole välttämätön tulkinan kannalta, mutta tätä ei voi olettaa ilman prosodian tarkastelua.

Lukijan mielessä käy, tulisiko niiden partikkelien kohdalla, joiden käyttö on laajaa ja käyttöyhteyksiltään hyvin vaihtelevaa, kiinnittää enemmän huomiota prosodiaan. Voisi olla, että katsaus venäjän *nu*-alkuisiin vuoroihin (Bolden) tai englannin *well*-alkuisiin vuoroihin (Heritage) saisi lisäulottuvuuksia prosodisesta luotauksesta. Myös suppeamman käyttöalan esimerkit voisivat saada arvokasta lisätietoa prosodian erittelystä, kuten Wun *aiyou*-esimerkit osoittavat.

Lopuksi

Kaikkiaan Heritagen ja Sorjosen toimittama kokoomateos palvelee laajaa yleisöä – yhtäältä siksi, että se on keskustelututkimuksen alalla ensimmäinen laajempi katsaus vuoronalkuisiin partikkeleihin eri kielissä, toisaalta siksi, että se tarjoaa yleiskuvan diskurssipartikkeleista keskusteluanalyttisena ilmiönä. Teoksesta käy ilmi, että partikkeleiden käyttöalan laajuus vaihtelee merkittävästi. Monille partikkeleille voidaan osoittaa alaryhmiä tai pragmaattisia luokitteluja. Joillekin taas voidaan hahmottaa yksi selväpiirteinen käyttöala (esim. espanjan *bueno* ja *pues*). Toiset taas jäävät käyttöalaltaan niin yleisiksi, ettei määritelmää voida antaa juuri muuten kuin toteamalla, että tilanteinen konteksti vaikuttaa lopulta tulkintaan (esim. venäjän *nu* ja englannin *well*).

Teos käsittelee vuoronalkuisia partikkeleita monipuolisesti, mutta tutkittavaa jää yhä. Esimerkiksi Heritage (s. 156) mainitsee lyhyesti partikkeleiden oman lineaarisen syntaksin, joka toimii toisella tavalla kuin lauseiden hierarkkinen syntaksi (ks. Hakulinen 1993). Partikkelit siis

usein esiintyvät ketjuissa, joissa osien järjestys on vakiintunut ja jotka ovat prosodisesti yhtenäisiä. Tämä on esillä epäsuorasti myös johdannossa (s. 8) esitettäessä havainto siitä, että kaikki kielet eivät ole yhtä runsaspartikkelisia kuin esimerkiksi suomi (ks. myös Heinemann & Koivisto 2016). Partikkelien runsas kirjo mahdollistaa partikkeliketjut ja niiden eriytyneet tehtävät. Tätä seikkaa käsillä olevassa teoksessa ei päästä tunnustelemaan lähemmin, joten tässä lienee paljon tutkittavaa tulevaisuudessa.

Johdantonsa lopussa toimittajat pohivat osatutkimusten mahdollista sattumanvaraisuutta ja arvioivat, että mukaan olisi voinut nousta muitakin käyttötapoja ja niihin liittyviä toimintoja. Toimittajien päätelmä on, että vaikka sosiaaliset toiminnot eivät useinkaan ole kielikohtaisia, niitä toteutetaan kussakin kielessä sen omilla keinoilla. Teoksessa jäävät laajemmin käsittelemättä ne yksittäisten artikkelien suoraan tai epäsuorasti ilmaiset oivallukset sekä haasteet, joita kieltenvälinen vertailu tuo tullessaan. Esimerkiksi Lindström (s. 342) antaa ymmärtää, ettei englannin ja ruotsin *okay-* ja *okej-*partikkeleita voida suoraan rinnastaa. On hyvä muistaa, että moniin kieliin asettuneet samanasuiset partikkelit saattavat olla funktioiltaan (osin) eriytyneitä. Tällä on seurauksia kulttuurienvälisessä kommunikaatiossa. Koska kielten välillä voi olla erilaista saman partikkelin käyttöä, olisi hienoa, jos partikkeleiden kielisidonnaisia erityispiirteitä voitaisiin hyödyntää myös vieraiden kielten opetuksessa. Tähän tarkoitukseen *Between turn*

and sequence antaa mukavasti pureskeltavaa.

MIA RAITANIEMI
etunimi.sukunimi@hanken.fi

Kirjoittaja on filosofian tohtori ja saksan yliopisto-opettaja Hanken Svenska Handelshögskolanissa.

Lähteet

- AUER, PETER – MASCHLER, Yael (toim.) 2016: *NU/NÄ. A family of discourse markers across the languages of Europe and beyond*. Berlin: de Gruyter.
- COUPER-KUHLEN, ELIZABETH 2004: Prosody and sequence organization in English conversation. The case of new beginnings – Elizabeth Couper-Kuhlen & Cecilia E. Ford (toim.), *Sound patterns in interaction. Cross-linguistic studies from conversation* s. 337–376. Typological studies in language 62. Amsterdam: Benjamins.
- HAKULINEN, AULI 1993: The grammar of opening routines – Susanna Shore & Maria Vilkkuna (toim.), *Suomen kielitieteellisen yhdistyksen vuosikirja 15* s. 149–170. Helsinki: Suomen kielitieteellisen yhdistys.
- HEINEMANN, TRINE – KOIVISTO, AINO 2016: Indicating a change-of-state in interaction. Cross-linguistic perspectives – *Journal of Pragmatics* 104 s. 83–88. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2016.09.002>.
- SCHOURUP, LAWRENCE 1999: Discourse markers – *Lingua* 107 s. 227–265.